

Radovan Lučić
Universiteit van Amsterdam

KAJ GOD!

Intenzivatorske čestice *bilo* i *god* modificiraju značenje upitnih zamjenica i zamjениčkih priloga s kojima čine složene neodređene zamjenice. U ovom radu pokušat ću na primjerima iz svakodnevnog govora pokazati drugačija sintaktička ograničenja te neke uporabne i značenjske razlike između tih čestica u složenim neodređenim zamjenica *tko god, bilo tko, što god* i *bilo što*.

Ključne riječi: *bilo, god, čestice, intenzivatori, neodređene zamjenice*

1. Uvod

Ovim izlaganjem htio bih ukazati na neke razlike u značenjima i upotrebi te na ograničenja u distribuciji dva zamjениčka intenzivatora *bilo* i *god*.

Funkcija tih intenzivatora je proširivanje dopusnog značenja na neodređenost, proizvoljnost i neograničenu mogućnost izbora.

U toj funkciji stoje uz upitne zamjenice *tko, što, koji, čiji, kakav, kolik* i priloge *kako, koliko, kad, kamo* i *gdje*, te u takvim kombinacijama tvore SLOŽENE NEODREĐENE ZAMJENICE. Riječca *god* može stajati i uz vremenski veznik *dok*.

Ovdje neću promatrati sve kombinacije već ću se usredotočiti na neodređene zamjenice složene s upitnim zamjenicama *tko* i *što*. Neću promatrati ni monoleksikalne složene neodređene zamjenice s *-god* u ulozi sufiksa; one imaju isto značenje kao neodređene zamjenice s prefiksom *ne-*.

Pri istraživanju koristio sam primjere s interneta tako da je ono temeljeno na općoj suvremenoj jezičnoj normi.

U postojećim rječnicima i gramatikama leksemi *bilo* i *god* opisani su kao čestice, djelovi neodređenih, odnosno općih zamjenica, ili kao modifikatori, odnosno intenzivatori. U pravilu se navode uz srodne im čestice *ma, makar* i *drago* s dativom osobne zamjenice. Opisani su gotovo identično, osim što se kod *god* ističe značenje SVEOBUH VATNOSTI a kod *bilo* značenje NAJMANJEG IZBORA.

Evo što se o njima kaže:

1.1. Riječca *god* opisana je kao “pojačivač odnosnih značenja” (Raguž, 1997, 281), odnosno “[...] pojačivač neodređenosti dopusnog tipa, kojima se dopušta svaka mogućnost [...] ističe maksimalnu neodređenost” (Raguž, 1997, 394). “Uz odnosne riječi, kad ističe sveobuhvatnost, najveću mogućnost izbora, kao hipotezu, *god* zahtijeva:

veznik *da* + prezent (*Tko god da pokuša, uspjjet će*)
 prezent (*Tko god pokuša, uspjjet će*)
 radni glagolski pridjev (*Tko god pokušao, uspjjet će*)

Ima i deprecijativno, prezirno značenje (*nije on tko god*)" (Raguž, 1997, 282).

U svom Etimologijskom rječniku Petar Skok navodi:

"[*God* je, R.L.] ie., baltoslavenska, sveslavenska i praslavenska riječ, vremenska značenja «1. svetkovina; sinonim: praznik, 2. imendan (Vodice), 3. annus (čakavci i hrv-kajk.), 4. koliko uzraste drvo za godinu dana». U tim se značenjima gotovo ne upotrebljava u današnjem književnom jeziku [...] Psihološko značenje ugodnosti "ono što se želi" vidi se u partikuli -god(e) [...] Po značenju odgovara talijanskom konjunktivu od *volere (qual) si voglia*, španj. *querer (qual) quiera* itd. [...] To se značenje vidi i u pridjevu na -ън *godan*, naročito s prefiksima [...]"

1.2. Riječca *bilo* kao dio složenih neodređenih zamjenica "služi kao pojačivač neodređenosti i dopušta i najlošiji izbor" (Raguž, 1997, 300). Ona je, isto kao i riječca *god*, "zasebni modifikator(i) [...] koji ima(ju) dopusno značenje" (Raguž, 1997, 72). "Ispred ili iza zamjeničke riječi, [...] kao pojačivač, u značenju 'svejedno'" (Raguž, 1997, 282).

Rječnik Srpske akademije navodi riječcu *bilo* u neodređenoj uporabi "u značenju neograničene mogućnosti izbora" i "u pejorativnom značenju" (SANU, 1959, 552).

Čestica *bilo* je po obliku srednji rod jednine glagolskog pridjeva radnog glagola *biti*. Osim pri formiranju nekih složenih glagolskih vremena (perfekt, pluskvamperfekt, kondicional II, futur II), samostalni glagolski pridjev radni u modalnoj upotrebi služi u hrvatskom jeziku i za izricanje optativa (živi bili), a može služiti i za izricanje semantičke funkcije *imperativa* odnosno *direktiva* (sram te bilo!).

Za opis značenja čestice *bilo* u složenoj neodređenoj zamjenici možemo uzeti u obzir još jednu funkciju glagolskog pridjeva radnog. Promotrimo sljedeće primjere:

- (1) Radili oni ovo li ono...
- (2) Rekao ja ne znam što...
- (3) Učinili vi što god hoćete...
- (4) Postavio se ti na glavu...
- (5) Bilo to za tebe dobro ili loše ...

Ovi i slični primjeri irealnih koncesivnih konstrukcija u postojećim se gramatikama opisuju kao krnji perfekt, (krnji) futur II u modalnom značenju, optativ ili kondicional II /1/. Čini mi se da bi u takvim slučajevima bilo jasnije govoriti o glagolskom pridjevu radnom u modalnom značenju IRELEVANTNOSTI.

Kontaminacija gramatičkih značenja glagolskog pridjeva radnog u funkciji IRELEVANTNOSTI i leksičkog značenja EGZISTENCIJE glagola *biti* definira po mom mišljenju funkciju čestice *bilo*, što pogotovu dolazi do izražaja kad složene

neodređene zamjenice zamijenjuju izraze s kolerativnim suprotnim veznikom *bilo...bilo* (*bilo ti, bilo on = bilo tko; bilo ovo, bilo ono = bilo što*).

2. Značenje

2.1. Za provjeru različitosti značenja možemo primijeniti metodu supstitucije. Složene neodređene zamjenice mogu se, naime, pod određenim sintaktičkim uvjetima zamijeniti monoleksikalnim neodređenim zamjenicama s prefiksima *i-*, *ne-*, *sva-*, odnosno zamjenicom *sve*.

- Itko, išta:** postojanje makar kojega bića ili predmeta /2/, najmanje vrijednosti, kakvoće ili mjere
Netko, nešto: značenje neodređenog lica, nepoznatog predmeta ili pojave; kad se ne zna ili ne želi reći imenica; značenje neizvjesnosti /3/
Svatko, sve: cjelokupnost, sveobuhvatnost bez obzira na kvalitetu i broj /4/
Svejedno: ravnodušnost prema izboru

Složene neodređene zamjenice s *bilo* najčešće se mogu zamijeniti zamjenicama s prefiksom *i-*, nekad i s onima s prefiksom *ne-*, a u ponekim slučajevima (vidi **2.4.**) i s prefiksom *sva-* i prilogom *svejedno*.

Zamjenice složene s česticom *god* najčešće pak mogu biti zamijenjene zamjenicama s prefiksom *sva-*, a u nekim slučajevima i prilogom *svejedno*.

Tako se i **Kaj god** iz naslova ovog izlaganja u standardnom jeziku prevodi sa "svašta!".

Budući da je čestica *god* tako usko povezana sa značenjima *sva-*, *sve*, *svejedno*, korisno je posvetiti pozornost i semantičkom opisu zamjenice *svaki*. Đorđe Kostić u svojoj Operativnoj gramatici tvrdi da zamjenica *svaki* ima svoja značenja koja variraju kroz opće pridjevske zamjenice *koji god, koji bilo, koji mu drago, ikoji*. On kaže da bismo diferenciranje značenja mogli izvršiti samo na osnovu podizanja značenja zamjenice *netko* na maksimalnu općenitost u kojoj je isključeno značenje pojedinačnosti na taj način što se tim isključenjem obuhvaća svaka pojedinačnost.

Konkretno bi to značilo da zamjenica *neki* znači POJEDINAČNO neodređeno, pojedinačno nepoznato, a zamjenica *svaki* OPĆE neodređeno, opće nepoznato, sveobuhvatno, što se pak djelomično podudara sa značenjima za *bilo* gdje govornik ističe neodređenu jedinku iz skupa, učinjen izbor i nevažnost POJEDINAČNOG, te sa značenjima za *god* gdje govornik ističe proizvoljnost, općenitost i nevažnost IZBORA.

2.2. Dok je u slučaju *bilo* fokus na onome jednome umjesto čega neodređena zamjenica stoji, u slučaju *god* fokus je na poopćavanju, na činjenici da je svejedno o kojem jednome se radi. Etimološki je ta razlika također objašnjiva: *bilo* kao oblik glagola *biti*, ima u sebi i značenje postojanja, egzistencije, konkretne jedinke, dok se *god* može povezati sa značenjem ugone, proizvoljnosti, sa svim onim što se želi, što je još uvijek apstraktno.

Ova razlika u značenju vidljiva je iz mogućnosti zamjene *god* sa prefiksom *sv-* koji znači općenitost, dok s druge strane *bilo* možemo zamijeniti s prefiksom *i-* ili *ne-* koji označuju individu. Uzmimo za primjer rečenicu

- (6) **Bilo tko da** (*ako netko*) danas prošeta hrvatskim gradom, ima samo riječi hvale za Zagreb

Nasuprot rečenici

- (6a) **Tko god da** (*svatko tko*) danas prošeta hrvatskim gradom, ima samo riječi hvale za Zagreb

Gdje *bilo tko* iz prve rečenice znači "netko od potencijalnog skupa", dok *tko god* iz druge rečenice znači "svatko od potencijalnog skupa".

2.3. U sljedećim primjerima *bilo* stoji u značenju "postojanje makar kojega bića ili predmeta, najmanje vrijednosti, kakvoće ili mjere", odnosno kada je intenzivator zamjenjiv neodređenom zamjenicom s prefiksom *i-*:

- (7) Kako možemo očekivati da će **bilo tko** imati obzira prema nama?
 (8) Stekao sam veću mudrost nego **bilo tko** od mojih prethodnika u Jeruzalemu.
 (9) Ako netko **bilo što** zna o njima neka mi javi...
 (10) Nisam imao hrabrosti pitati **bilo što** jer...

Zbog, ovdje primarnog, značenja isticanja najmanje jedinice, koristi se intenzivator koji ističe referenta, UČINJEN IZBOR, NEODREĐENU JEDINKU iz skupa. Kako je ta značenjska komponenta u ovim slučajevima mnogo bitnija od komponente NEVAŽNOSTI IZBORA, oblik *god* ne može supostojati kao alternativa, jer bi u prevelikoj mjeri promijenio značenje. Ta dva značenja (specifično i opće) uočljiva su u sljedećem primjeru:

- (11) **Što god** netko rekao, kako mu je bilo dosadno ili **bilo što** drugo, sam si je kriv.

U slučaju prve složene zamjenice radi se o općem značenju proizvoljnosti koje se izriče česticom *god*: **sve** što netko kaže može doći u obzir. Međutim riječ *drugo* iza druge složene zamjenice sama po sebi pretpostavlja *prvo*: jednog, konkretnog, specifičnog referenta te je ona složena s česticom *bilo*.

Na internetu sam pronašao 773 primjera sa *bilo što drugo* a samo 17 sa *što god drugo*. S druge strane, sa *bilo tko drugi* pronašao sam 7.620 primjera prema samo dva primjera s *tko god drugi* (u kosim padežima nema nijedne pojavnice s *god*). Razlog toj ogromnoj razlici u slučaju sa *tko* po mom mišljenju je upravo činjenica da su živi referenti specifičniji od neživih, pa ih se teže može zamijeniti s nečim općenitim ili proizvoljnim.

U primjerima 6, 7, 8, 9 i 10 uočljiva je irealnost, hipotetičnost izražena česticom *bilo*, koja uključuje i mogućnost "praznog skupa", za razliku od primjera 6a u kojem čestica *god* pretpostavlja neki već postojeći skup.

2.4. U značenju proizvoljnosti češće se, dakle, koristi neodređena zamjenica složena sa česticom *god*. U tom značenju *god* se može zamijeniti prefiksom *sva-*, odnosno zamjenicom *sve*, a ukoliko stoji ispred veznika *da* najčešće je zamijenjiv prilogom *svejedno*:

- (12) Oni će pojesti **što god (sve što)** vam i u najgorem snu padne na pamet.
- (13) **Što god da (svejedno što)** kažem, malo sam rekao.
- (14) Proklet je **tko god (svatko tko)** visi na drvetu.
- (15) Ukratko, pivo je divno, **tko god da (svejedno tko)** ga je smislio...

Međutim, to nikako ne znači da se čestica *bilo* ne može pojaviti u značenju proizvoljnosti: ovisno o raznim glagolskim kategorijama te o vrstama rečenica u kojima se pojavljuje, ona može poprimati značenja čestice *god*. To je pogotovu uočljivo ispred odnosne zamjenice koja nije dio neodređene te ispred veznika *da* (vidi primjere 26-31).

2.5. Riječca *god* može imati i isključivo pojačivačku, emfatičku funkciju, i to kada joj prethodi zamjenica *sve*, ili ako stoji ispred voluntativnih glagola (*htjeti, željeti...*). Ispustimo li *god* iz sljedećih primjera, značenje rečenice se neće promijeniti; jedino će sveobuhvatnost biti manje izražena (vidi također primjere 39 i 41).

- (16) ...da je **sve što god** neki Krećanin kaže...
- (17) Ona može zahtijevati **što god hoće**, ali...

3. Sintaksa

3.1. Početna pozicija

Što se položaja u rečenici tiče, čini se da na početnoj poziciji mogu stajati neodređene složene zamjenice koje su zamijenjive prefiksom *sva-*, zamjenicom *sve* i prilogom *svejedno*. U tu svrhu koriste se složenice s riječcom *god* koja ovdje ističe sveobuhvatnost i ravnodušnost prema izboru.

- (18) **Tko god (svatko tko)** je znao i Stelu i Katarinu povjerovao bi...
- (19) **Tko god (svatko tko)** čini grijeh, čini i bezakonje.
- (20) **Što god (sve što)** čovjek pogleda...
- (21) **Što god (sve što)** svežete na zemlji, bit će svezano i na nebu...

Međutim, sljedeće rečenice nisu semantički opravdane.

- (22) ***Bilo tko** je znao i Stelu i Katarinu povjerovao bi ...
- (23) ***Bilo tko** čini grijeh, čini i bezakonje.
- (24) ***Bilo što** čovjek pogleda...

(25) ***Bilo što** svežete na zemlji, bit će svezano i na nebu...

Kao što, naime, neodređene zamjenice s prefiksom *i-* imaju sintaktičko ograničenje te ne mogu stajati u inicijalnom položaju, tako i složene neodređene zamjenice s tim značenjem ne mogu stajati na početku rečenice. Međutim, pridodamo li im veznik *da* u značenju ravnodušnosti prema izboru (*svejedno*) ili odnosnu zamjenicu koja nije dio neodređene, u značenju sveobuhvatnosti (*sva-/sve*), značenje im se modificira u smjeru značenja *god* pa više ne podliježu prethodnom ograničenju:

- (26) **Bilo tko tko (svatko tko)** zna nešto o medvjedima...
- (27) **Bilo tko tko (svatko tko)** radi na puno stranica...
- (28) **Bilo što što (sve što)** se nalazi iza tog znaka bit će ignorirano.
- (29) **Bilo što što (sve što)** vas zanima s područja znanosti...
- (30) **Bilo tko da (svejedno tko)** vam priprijeti, odmah nam javite!
- (31) **Bilo što da (svejedno što)** zatreba, ja sam ovdje...

3.2. Krajnja pozicija

Kao što je početna pozicija rezervirana za *god*, tako je, sudeći po izvorima, krajnja rezervirana za *bilo*. Taj intenzivator u krajnjoj poziciji ima značenje "svejedno", "svatko", a u niječnim rečenicama često s negativnim prizvukom u rasponu od ironičnog do pejorativnog.

- (32) Nama je ta utakmica mnogo značila jer protivnik nije bio **bilo tko**.
- (33) Važno je znati da to može biti **bilo tko**.
- (34) Iako iza rešetaka, nisu baš **bilo tko**.
- (35) Govore kako pravo na grb ima **bilo tko**.
- (36) Nije obavezan za **bilo što**.

Zanimljivo je, međutim, da u govoru nije neobično koristiti i zamjenice sa *god* u krajnjoj poziciji. (*pričaš što god, nije on tko god...*) Možda je tome razlog i utjecaj dijalekta na govorne idiome: u kajkavskom je *god* potpuno uobičajeno u finalnoj poziciji: "On pripoveda kaj god"!

Radi isticanja značenja "svejedno", složena zamjenica s *bilo* često se koristi u inverziji:

- (37) ...znači vjerovati da će ministarstvo, HZZO, **tko bilo**, imati petlje...
- (38) Naravno da tu mogu upisati **što bilo**, ali je možda bolje...

U potvrdnim rečenicama *bilo* se može zamijeniti s *god* i glagolom *htjeti*; tada *god* ima isključivo emfatičku ulogu, i može se izostaviti a da se značenje ne promijeni (vidi i 2.5.):

- (39) Govore kako pravo na grb ima **tko god hoće**.
- (40) Može doći gdje god hoće i raditi **što god hoće**.

3.3. Niječne rečenice

Rečenična negacija stoji uvijek ispred *bilo* te iza *god* sa *tko*:

- (41) Taj netko **nije bilo tko**.
- (42) Cilj tih pritisaka **nije bilo što**, nego destabiliziranje HDZ-a...
- (43) **Tko god ne** bude slušao toga proroka...
- (44) A **tko god ne** može bez osobnog mlažnjaka na solarni pogon, neka ostane i bez potkošulje!

Izgleda da iza *što god* ne može stajati negacija (samo pet pojavnica na internetu od čega četiri iz Biblije), iako se u govoru koristi (*što god ne valja, baci u smeće*), što također može biti utjecaj dijalekta ("*kaj god ne vredi...*"). Umjesto zamjenica sa *god* u tim slučajevima koriste se u standardnom jeziku konstrukcije sa zamjenicom *sve*:

- (45) **Sve što ne** valja baci u kantu za smeće.
- (46) **Sve što ne** šteti drugima i tebi je dozvoljeno.

4. Zaključak

Osim pozicijskim ograničenjima, ove riječce podliježu i nekim sintagmatskim ograničenjima: tako na primjer veznici *ako*, *makar* i *nego* mogu stajati ispred složenih zamjenica sa *bilo*, ali ne i ispred složenih zamjenica sa *god*.

Ovisno o zamjenicama, odnosno prilozima uz koje stoje u rečenici, te čestice na različit način modificiraju njihovo značenje. Tako npr. uz prilog *kada* čestica *god* modificira značenje priloga *kada* u "uvijek kad", "svaki put"; osim toga, mnogo je više potvrda tog priloga s *god* nego s *bilo*, dok se zamjениčki pridjevi *koji*, *čiji*, *kakav* nesrazmjerno češće pojavljuju s *bilo* nego s *god*. Doduše, te podatke sam skupio s interneta – jer mi na žalost još uvijek nemamo pristojnih korpusa! – i oni ne moraju prikazivati činjenično stanje. Podrobno objašnjenje tih i takvih pojava predmnijeva opširniju sintaktičko-semantičku analizu kao i pretragu pouzdanih korpusa. Ipak se nadam da sam u ovome radu uspio pokazati da neke osnovne razlike između intenzivatora *bilo* i *god*, barem uz zamjenice *tko* i *što*, nisu KAJ GOD!

Bilješke:

/1/ "U takvim rečenicama glagolski pridjevi [...] imaju modalno značenje – mogu imati vrijednost kondicionala, futura II, pa čak i perfekta." (Raguž, 1997, 436)

/2/ "Zamjenice *itko*, *išta* znače postojanje makar kojega bića ili predmeta, najmanje vrijednosti, kakvoće ili mjere i u rečenicu unose dopunsko značenje" (Babić, 1991, 651)

"Prefiks *i-* daje zamjениčkim riječima dopunsko i hipotetičko značenje neodređenosti do najmanjega i bilo kakva stupnja ili kvalitete. [...]" (Raguž, 1997, 70)

/3/ "Zamjenica *netko* ima značenje neodređenog bića, a *nešto* nepoznatog predmeta, pojave, katkada i bića a upotrebljava se kad se ne zna ili ne želi reći imenica" (Raguž, 1997, 70)

/4/ "Zamjenice *svatko*, *svašta* znače cjelokupnost, sveobuhvatnost" (Babić, 1991, 651)

/5/ “...sva ova značenja [...] nalaze osnovni smisao u opštoj zamenici *svaki*, *-a*, *-o* kao suprotnosti neodređene zamenice *neki*, *-a*, *-o*, poništavajući u njoj značenje pojedinačnog. [...] Jednom detaljnijom analizom bismo mogli pronaći za svaku od ovih zamenica posebno značenje” (Kostić, 1987, 125).

Popis literature:

- Babić, S. i sur. (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskog književnog jezika*. Zagreb: HAZU/Globus
- Barić, E. i sur. (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga
- Kostić, Đ. (1987). *Operativna gramatika srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Prosveta
- Raguž, D. (1997). *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada
- SANU (1959 - ...). *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik
- Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU, Vol 1

Izvori:

- Grickat, I. (1954). *O perfektu bez pomoćnog glagola u srpskohrvatskom jeziku i srodnim sintaksičkim pojavama*. Beograd: Srpska akademija nauka, posebna izdanja, knjiga CCXXIII /Institut za srpski jezik, knjiga I
- Honselaar, W. (1983). *Universal Quantifiers in Russian*. U *Dutch Contributions to the Ninth International Congress of Slavists, Studies in Slavic and General Linguistics*, Amsterdam: Rodopi, 213-246
- JAZU 1887-1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU
- Katičić, Radoslav 1991. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU/Globus
- Lučić, R. (2003) *Wat dan an ook...*, u W. Honselaar, E. de Haard, W. Weststeijn (ur.) *Die het kleine eert, is het grote weerd (festschrift voor Adrie Barentsen)*. Amsterdam: Pegasus, 177-190
- MH (1967). *Rječnik hrvatskosrpskog književnog jezika*. Zagreb/Novi Sad: Matica hrvatska/Matica srpska,
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska
- Stevanović, M. (1974). *Suvremeni srpskohrvatski jezik II*. Beograd: Naučna knjiga

Radovan Lučić
University of Amsterdam (UvA)

WHATEVER!

The intensifying particles “*bilo*” and “*god*” in standard Croatian modify the meaning of interrogative and adverbial pronouns with which they form compound indefinite pronouns. On the basis of present day examples I will endeavor to demonstrate dissimilar syntactic restrictions as well as differences in meaning and usage between these particles in the following compounds: *tko god*, *bilo tko*, (*whoever*), *što god* and *bilo što* (*whatever*).

Keywords: *bilo*, *god*, intensifying particles, indefinite pronouns